

РЕВИЗОРСКИ НАОДИ

Поглавјето Ревизорски наоди ги содржи одговорите на поставените цели на ревизијата на успешност “Програми/мерки насочени кон зголемување на вработувањето на лицата со посебни потреби“, констатираните неправилности, утврдените состојби и препораки што ревизијата ги дава во насока на нивно надминување и подобрување.

Како резултат на извршената ревизија, констатирани се одредени неправилности и состојби кои се дадени во продолжение според ризичните области, утврдени со прелиминарните истражувања.

1. Организациона поставеност на системот за професионална интеграција на ЛПП во РМ

Во областа Организациона поставеност на системот за професионална интеграција на ЛПП во РМ ги опфативме прашањата поврзани со меѓународната и националната законска регулатива, надлежноста на институциите во функционирање на системот за професионална интеграција, надлежноста на институциите во поглед на прибирање статистички податоци и поставеноста на образовниот систем на ЛПП.

Со ревизијата констатиравме одредени неправилности кои имаат влијание врз законската и институционалната рамка за заштита на правата на ЛПП и тоа:

- 1.1 РМ иако е потписник на голем број меѓународни документи со кои се регулираат правата на лицата со хендикеп, се уште ги нема ратификувано Конвенцијата за правата на лицата со инвалидност потпишана во 2007 година и Европската социјална повелба од 1996 година (ревидирана), кои се сметаат за едни од најзначајните во оваа област.

РМ како социјална држава во континуитет спроведува активна политика спрема ЛПП со потпишување на голем број меѓународни документи и континуирано усогласување на националното законодавство со меѓународната регулатива. Конвенцијата за правата на лицата со инвалидност и Факултативниот протокол претставуваат дополнителни механизми за заштита на темелните човекови права и слободи, кои значајно придонесуваат за подобрување на положбата на лицата со инвалидност во општеството, унапредувајќи го нивното учество во граѓанските, економските, и културните области во животот. РМ е потписник на Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп во 2007 година, 2009 година го потпишала Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет, но истата сè уште не е ратификувана. Со цел да се разгледаат можностите за нејзино ратификување, МТСП има формирано

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____

Овластен државен ревизор

30

РЕВИЗОРСКИ НАОДИ

работна група за подготовка на анализи за правните и економски импликации на ратификацијата и нејзина примена, вклучувајќи ги и Националниот совет на инвалидски организации на Македонија и Полио Плус.

РМ како полноправна членка на Советот на Европа, во 2004 година ја ратификувала ЕСП од 1961 година заедно со Протоколот со кој се дополнува ЕСП од 1991 година. Со ратификувањето на Повелбата, се прифатени 11 од вкупно 19 члена, односно се ратификувани 41 од вкупно 61 став.

Повелбата претставува суштинско дополние на Европската конвенција за човекови права со која се гарантираат граѓанските и политичките човекови права: домување, здравство, образование, вработување, правна и социјална помош и заштита, движења на лица и недискриминација.

МТСП, како координатор на меѓуресорското тело за изготвување на извештаите за имплементација на Европската Социјална Повелба, досега до Советот на Европа има поднесено 3 извештаи, а кои соодветствуваат на имплементацијата на ратификуваните членови, односно ставови, од првите 3 тематски групи.

Во поглед на потребата и заложбата за ратификување на Ревидираната Европска социјална повелба од 1996 година, во 2009 година истата е потпишана, согласно Извадокот од Нацрт – записникот од Шеесет и првата седница на Владата на Република Македонија (документ бр.19-1353/2 од 07.04.2009 година). МТСП, во соработка со повеќе надлежни министерства и институции, има обврска да направи детална анализа на поединечните одредби од Повелбата, импликациите и обврските кои произлегуваат од нивното евентуално прифаќање, како и да ја согледа и оцени можноста и да утврди план за ратификација на ревидираната Повелба. За таа цел формирана е меѓуресорска работна група која ги врши потребните анализи, за изготвување на Закон за ратификација на ревидираната Повелба до крајот на првото тромесечје на 2011 година, согласно Националната програма за усвојување на правото на Европската унија (НПАА).

Европската социјална повелба (ревидирана) 1996 година е од особено значење, како за самата држава, уште повеќе за самите граѓани. Социјалните и други промени кои се настанати од донесувањето на Повелбата 1961 година, правата утврдени на повеќе министерски конференции за човекови права, и потребата од заштита на неприкосновеното единство на сите човекови права, без оглед дали се граѓански, политички, економски, социјални или културни се причините заради кои е потребно во најскоро време да се потпише и ратификува Повелбата.

Ратификувањето на двата документа значајно ќе придонесе за подобрување на положбата на лицата со посебни потреби, унапредувајќи го нивното учество во граѓанските, политичките економските, општествените и културните области во животот.

- 1.2 Според Законот за вработување на инвалидните лица, лицата со ист вид на хендикеп и исти здравствени проблеми се подвојуваат на инвалиди и инвалиди на трудот зависно од тоа како и во кое време го стекнале хендикепот. Инвалидите на трудот не ги уживаат истите права како и инвалидните лица во однос на бенефициите што ги обезбедува државата за нивно вработување.**

Според Законот, заштитно друштво се основа доколку 40% од вкупниот број на вработени се инвалидни лица (инвалиди и инвалиди на трудот), од кои половината од нив треба да се исклучиво инвалиди. Вработените лица, инвалиди на трудот не се ослободени од персонален данок од доход и придонес за пензиско и инвалидско осигурување, ниту за нив се доделуваат неповратни средства од Посебниот фонд по основ на вработување. Ова е пример како причината за хендикепот станува основ за директна дискриминација, наместо за креирање на превентивната политика.

- 1.3 Согласно Законот за социјална заштита, правото на користење на постојана парична помош на лицата неспособни за работа е условено од социо – економскиот статус на семејството. Вака дефинираното право на социјална помош не кореспондира со уставно гарантираното право на помош на лицата немоќни и неспособни за работа, грижата за социјална заштита и сигурност и меѓународните норми.**

Правото на социјална заштита опфаќа постојана парична помош за лицата неспособни за работа и социјално необезбедени, што значи дека ова право се обезбедува доколку кумулативно се исполнети два услова. Како неспособно за работа се смета лице со умерени, тешки и длабоки пречки во менталниот развој и лице со комбинирани и други пречки во развојот, кое заради степенот на попреченоста не може да се стекне со образование, како и лице со телесна попреченост, поради која е неспособно за работа, за што оценка дава стручен орган.

Вториот услов што лицето треба да го исполни за да добие постојана парична помош материјалната обезбеденост на семејството и висината на приходите на истото.

На овој начин, лицето кое заради својата хендикепираност не е во можност да ги користи и ужива своите уставно гарантирани права на образование и

на работа и заработувачка, му се ускратува и правото на социјална помош доколку неговото семејството остварува приход.

Ваквите законски одредби отстапуваат од уставните начела и меѓународните норми. Според Уставот државата се грижи за социјалната заштита и социјалната сигурност на граѓаните согласно со начелото на социјална правичност и го гарантира правото на помош на немоќни и неспособни за работа граѓани, како и посебно заштита на инвалидните лица. Исто така и во меѓународните стандарди во член 15 од Европската социјална повелба стои „... за лица со хендикеп, без оглед на возраста и природата и потеклото на нивниот хендикеп, ефикасно да се практикува правото на независност, социјална интеграција и учество во животот на заедницата“. Во чл. 28 од Конвенција на Обединети Нации се посочува државите потписнички да го признаат правото на лица со хендикеп/попреченост на соодветен стандард на живеење за нив и нивни семејства, вклучувајќи соодветна исхрана, облека и сместување, постојано подобрување на условите за живот.

1.4 Република Македонија не располага со релевантни податоци за вкупниот број на ЛПП. Надлежноста и одговорноста за водење евиденција и обезбедување поодделни видови податоци е алоцирана кај различни институции, поради што не постои хармонизираност во примена на иста методологија, дефинирање на одредени атрибути и сл.

АВРМ согласно Законот за вработување на инвалидни лица води само евиденција за бројот на невработени инвалидни лица.

Заедницата за заштитни друштва на РМ, води евиденција за бројот на вработени инвалидни лица. Евиденцијата се добива врз основа на издадените Наоди и мислења за работите кои може да ги извршува инвалидното лице на соодветното работно место определени од Комисијата при МТСП и на издавање потврди за бројот и структурата на вработените во ЗД, потврди на инвалидните лица кои работат како трговци поединци или доколку инвалидното лице е вработено кај друг работодавач.

Центрите за социјална работа се задолжени да водат евиденција за лицата со пречки во физичкиот и психичкиот развој кои се корисници на социјална помош и на крајот на годината доставуваат извештај до ДЗС и Заводот за социјални дејности.

Од извештаите на Центрите за социјална работа, ДЗС објавува статистички податоци за бројот на корисници на социјална заштита на лицата со посебни потреби, а Заводот за социјални дејности располага со податоци за бројот на корисници на социјални услуги. Ваквата дисперзираност на евиденции по

одредени видови белези не обезбедува целосен податок во државата за вкупниот број на ЛПП.

За надминување на ваквата состојба, ДЗС со Пописот на населението, домаќинствата и становите во РМ во 2011 година, ќе вклучи сет на прашања за инвалидитетот. Со обработка на податоците ќе се добие единствена база на податоци за оваа категорија граѓани која ќе го обезбеди нивниот вкупен број и структура по различни видови атрибути.

1.5 Образовниот систем на лицата со посебни потреби, е уреден со добра законска рамка но не се создадени услови за нејзино целосно имплементирање, поради што не е обезбедена еднаква можност за образование на оваа категорија ученици во однос на останатите.

Во РМ постои сегрегирани систем на образование за деца со пречки во развојот, во посебни установи и училишта, посебни паралелки при редовните училишта како и во редовните паралелки.

За реализација на овој систем создадени се и работат следниве установи:

- За посебното предучилишно воспитание за децата со развојни проблеми и посебни образовни потреби со потешок недостаток постојат посебни оддели во 7 посебни установи и тоа по една за слепи и телесно инвалидни деца, две за деца со оштетен слух и говор. Во сите овие установи се опфатени околу 230 деца.
Во редовните детски градинки има опфатено околу 300 деца со развојни проблеми и посебни образовни потреби од предучилишна возраст.
- За посебно основно образование за деца со посебни образовни потреби од повеќе видови и степени на попреченост постојат 7 основни училишта по едно за глуви, слепи и телесно инвалидни деца и 4 за ученици за лесна и умерена интелектуална попреченост со вкупно опфатени околу 600 ученици.
Покрај посебните училишта за основно образование, постојат и околу 60 посебни одделенија при редовните основни училишта за ученици со лесна интелектуална попреченост со околу 700 ученици во 20 општини во РМ;
- Посебното средно образование се изведува во 4 посебни средни училишта и тоа по едно за глуви и слепи ученици и две за ученици со лесна интелектуална попреченост со вкупно опфатени околу 240 ученици.
- Во високото образование вклучени се мал број студенти со инвалидност поради ограничувачките услови;

- За деца и младинци со умерена и тешка интелектуална попреченост постои една установа за образование и рехабилитација со околу 100 корисници.

Иако со интегративниот (инклузивниот) процес на образованието и воспитанието во РМ е започнато уште во 1998 година до денес не се обезбедени услови за остварување на сите облици и фази за вклучување на овие ученици во редовниот образовно-воспитен процес. Во најголем дел кај училиштата и високо образовните институции постојат архитектонски бариери кои оневозможуваат вклучување во образовниот систем на децата со телесен хендикеп. Во училиштата нема обезбедено соодветни специфични методи на образование во зависност од видот на хендикеп и постојана методолошка и стручна поддршка на наставниот кадар кои го изведуваат образованието на лицата со хендикеп. Програмите за средно образование и работно оспособување на лицата со хендикеп се ограничени, застарени, а работните места за кои се оспособуваат најчесто не кореспондираат со барањата на пазарот на труд.

2. Програмите/мерките што ги презема државата во поглед на подобрување на условите за вработување и работење на ЛПП

Во рамките на ризичната област Програми/мерки што ги презема државата во поглед на подобрување на условите и работење на ЛПП, ревизијата имаше за цел да даде одговор на ревизорските прашања поврзани со имплементирање и спроведување на програмите/мерките, обезбедување на финансиски средства и контрола на користењето, начинот на кој се врши евалуацијата, влијанието врз подобрување на условите за вработување и ефектите врз отворениот пазар на труд. Доказите кои ги обезбедивме по пат на спроведени техники и методологија во врска со оваа ризична област укажуваат на следното:

2.1 Постапките за добивање на документи за инвалидност и документи потребни за вработување на инвалидно лице се комплексни и дислоцирани кај повеќе институции.

Инвалидноста врз основа на поднесено барање од инвалидното лице, неговиот родител или старател ја утврдуваат повеќе стручни органи – комисији. За лицата до 26 годишна возраст определени се стручните органи кои даваат Наод и мислење за специфичните потреби на инвалидното лице. На лицето на кое треба да му се утврди инвалидност, Центарот за социјални работи го упатува на соодветната установа (медицински центри и сл) за да добие Наод и мислење за специфичните потреби (документ за инвалидност). инвалидното лице треба повторно да се јави во Центарот за социјална

работа, кој врз основа на документот за инвалидност, издава соодветно решение за утврдената инвалидност и специфични потреби.

За лицата над 26 годишна возраст, надлежен орган за утврдување на инвалидност е Комисијата за оценка на работната способност на ФПИОМ.

Покрај постапката за добивање на погоренаведените документи, инвалидното лице пред да се вработи треба да помине уште една постапка за да добие Наод и мислење за определување на работи кои може да ги извршува инвалидното лице на соодветното работно место кој го издава Комисија формирана при МТСП. За наведениот Наод и мислење се поднесува барање со соодветна пропратна документација до ЗАПОВИМ која ги врши административно-техничките работи за потребите на Комисијата. Откако за инвалидното лице од Комисијата при МТСП ќе се добие Наод и мислење за определување на работи кои може да ги извршува инвалидното лице на соодветното работно место, инвалидното лице може да се вработи.

Ваквите сложени процедури влијаат на должината на времето на издавање на потребните документи, за кои се чека и до 3 месеци, поради што и двете страни, ЛПП и работодавачот најчесто се откажуваат од своите намери.

2.2 Барањата поднесени од субјектите за користење на средствата од Посебниот фонд, не се решаваат согласно законски предвидениот рок од 60 дена, туку со задоцнување од една до две години. Ненавременото решавање на барањата ги дестимулира субјектите да преземаат понатамошни активности во однос на зголемување на бројот на вработување на инвалидни лица и подобрување на условите за работа. Причина за ваквата состојба се честите измени на Законот во однос на обезбедувањето на средствата за Посебниот фонд и нивната распределба.

Решенијата за доделување на неповратни средства УО не ги донесува на секои 60 дена согласно Законот за вработување на инвалидни лица и Правилникот за критериумите и начинот на доделување на неповратни средства од Посебниот фонд за подобрување на условите за вработување и работа на инвалидни лица според кои АВРМ поднесените барања треба да ги решава во рок определен со Законот за општа управна постапка, односно најдоцна за 2 месеци.

Причини за ваквата состојба, се честите измени на Законот кои предизвикуваат дисконтинуитет и тоа како во однос на обезбедувањето на средства за Посебниот фонд, така и во однос на нивната распределба. Процентот на издвојување на средства на потсметката на Посебниот фонд често е менуван, односно од 15% во 2000 година се намалува на 10% во 2005 со замрзнување од 18 месеци, за кој период не се издвојуваат средства. Повторно почнуваат да се издвојуваат средства во Посебниот фонд од 2007

година при што процентот се намалува на 5%, за да на крајот во 2008 година пак се зголеми на 10%. Од друга страна, со измените на Законот од 2005 година се менува и максималниот износ за доделување на неповратни средства за набавка на опрема кој од 50 плати се зголемува на 200 плати.

Немањето прилив на средства од 18 месеци и зголемувањето на максималните износи за набавка на опрема се главните причини за настанување на вакум простор. Со приливот на средства на подсметката се продолжило со решавање на барањата но поради нивната акумулираност од минатите години постои голем расчекор помеѓу периодот на поднесување на барањата и нивно решавање.

2.3 Програмите/мерките во однос на вработувањето на ЛПП немаат ефект врз вработувањето во јавниот и приватниот сектор. Од извршената анализа на статистичките податоци во РМ се забележува континуиран тренд на висока застапеност на инвалидни лица вработени во заштитните друштва од околу 80%. Причини за ваквата состојба се:

- Поголемите бенефиции што ги добиваат заштитните друштва од другите субјекти во однос на вработувањето на ЛПП. Со Законот за вработување на инвалидни лица, заштитните друштва се ослободени од плаќање на даноци и придонеси за сите вработени и користат неповратни средства од Посебниот фонд за набавка на опрема што не е дадено како мерка и за останатите субјекти на отворениот пазар.
- Не е воспоставен систем на јавно информирање како на државно така и на локално ниво. Од страна на надлежните органи не се преземаат активности за промоција на програмите/мерките со што јавноста би се запознала со стимулациите што ги дава државата во однос на вработувањето на овие лица.
- Не е создадена просторно – архитектонска пристапност до претпријатијата во јавниот и приватниот сектор. Со постојните законските решенија за градба е предвидено обезбедување на непречен пристап, движење, престој и работа на ова популација, но истите во пракса не наоѓаат доследна примена.
- За ваквата состојба големо влијание има и нискиот степен на образование кај лицата со посебни потреби. Постојниот начин на образование на лицата со хендикеп е повеќе од затворен тип, без интеграција во постојните образовни форми, така што занимањата за кои се оспособуваат овие лица (машинската, текстилната, графичката, дрвопреработувачката струка), се помалку атрактивни и барани на пазарот на трудот.

2.4 Резултатите од мониторингот и оценувањето на програмите/мерките за подобрување на условите за вработување на ЛПП покажуваат дека иако овие лица во најголем дел се вработени во заштитни друштва, не се преземени мерки и активности за нивно вклучување во јавниот и приватниот сектор.

Согласно законските одредби, АВРМ на секои 6 месеци до МТСП поднесува извештаи за вкупно остварените средства во Посебниот фонд и доделувањето на финансиските средства од посебниот фонд за вработување и работење на инвалидните лица. Врз основа на овие извештаи МТСП врши мониторинг и евалуација на ефектите од спроведувањето на програмите/мерките а добиените согледувања понатаму се користат за менување и носење на нови законски решенија. Во текот на извештајниот период во најголем дел се менувани политиките/мерките во делот издвојување на средствата за Посебниот фонд, висината на неповратните средства што се доделуваат, и воспоставувањето на соодветни контролни механизми, со цел да се намалат можностите за злоупотреба од работодавците.

3. Користење на програмите/мерките за промоција на вработувањето на лицата со посебни потреби, од страна на субјектите од јавниот, приватниот сектор и заштитните трговски друштва

Ревизијата изврши увид во фактичката состојба на субјектите кои имаат вработено лица со посебни потреби, преку техниките на физичко набљудување, испитување на документацијата, разговори и интервјуа со работодавците и ЛПП. Изборот на примерок беше извршен од субјектите кои во периодот 2005-2009 година биле корисници на неповратни средства од посебниот фонд, а тоа се заштитните друштва и трговците поединци. Со анализа и компарација на добиените резултати ревизијата го констатира следново:

3.1 АВРМ преку Центрите за вработување, нема обезбедено целосен и ефикасен систем на контрола на наменското користење на средствата од Посебниот фонд, што не е во согласност со Законот за вработување на инвалидни лица.

Во повеќето центри за вработување констатирано е дека контролата врз корисниците на средствата од Посебниот фонд не се врши редовно и кај сите корисници. Како причините за ваквата состојба се наведуваат недостатокот на стручен кадар за извршување на работните задачи од областа на Посебниот фонд како и недостатокот на технички средства. Исто така, во АВРМ не се води ажурна евиденција на доставените записници од извршената контрола на центрите за вработување, што не е во согласност со

РЕВИЗОРСКИ НАОДИ

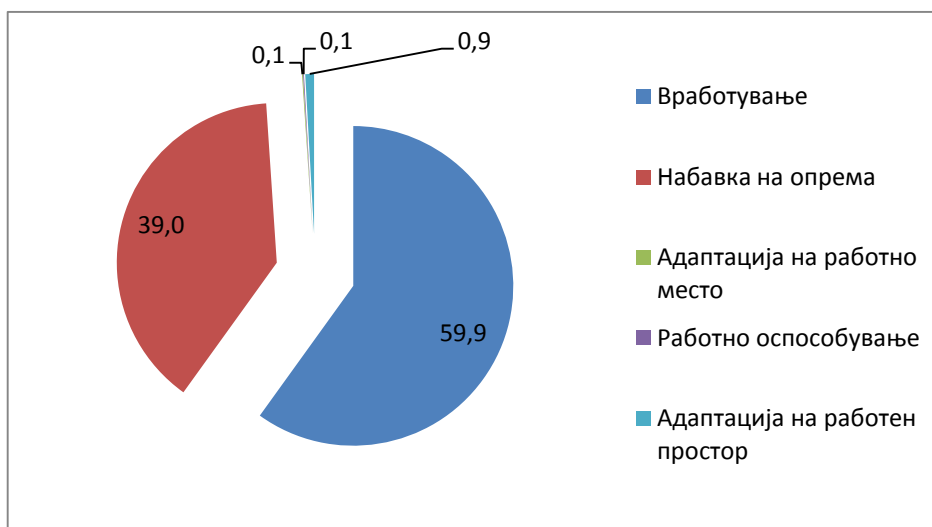
член 23 од Законот за вработување на инвалидни лица и придонесува Агенцијата да нема целосен увид во начинот на користење на овие средства.

- 3.2 Работодавците немаат извршено адаптација на работните места, односно создадено соодветни услови за работење во зависност од работното место, видот и степенот на инвалидноста на инвалидното лице, иако тоа е предвидено со член 5 од Законот за вработување на инвалидни лица.

Инвалидните лица работат во исти услови како и останатите вработени. Државниот инспекторат за труд врши контрола и издава потврда за обезбедување на минимално технички услови за работа, но не и за условите во кои работат инвалидните лица, што е една од причините за утврдената фактичка состојба.

Утврдени состојби

1. Со донесувањето на Законот за вработување на инвалидните лица во кој се вклучени програмите/мерките за подобрување на условите за нивно вработување, во РМ се бележи позитивен напредок на вработувањето на овие лица. Во периодот од 2005 до 2009 година бројот на вработени лица со посебни потреби е зголемен за 56%, односно од 3.014 лица во 2005 година, на 4.702 лица во 2009 година. Од друга страна, бројот на невработените лица бележи тенденција на намалување за 16.7% и тоа од 2.577 лица во 2005 година на 2.089 лица во 2009 година. Аналогно на ова, процентот на невработеност на лицата со посебни потреби бележи тенденција на опаѓање од 46% во 2005 година на 30.7% во 2009 година.
2. Бројот на вработени ЛПП во јавниот сектор изнесува 0.2% од вкупниот број на вработени ЛПП. За државната администрација, единиците на локалната самоуправа, јавните претпријатија, установите, агенциите, фондовите и други државни институции, не постои обврска да предвидат соодветно работното место за инвалидно лице односно да вработат ЛПП соодветно на потребите и можностите за извршување на работните задачи.
3. Во периодот од 2005 до 2009 година од Посебниот фонд доделени се вкупно 680.280 илјади денари на ЗД и самовработени инвалидни лица. Најголем дел од средствата се користат за вработување на ЛПП околу 60% и набавка на опрема околу 40% а потрошените средства за адаптација на работното место и работно оспособување се минимални, односно незначителни.

4. Меѓучовечките односи во заштитните друштва се на задоволувачко ниво. Преку исказите добиени од страна на вработените лица со посебни потреби произлегува дека истите се добро прифатени од страна на своите колеги кои не се инвалидни лица. Во овие работни средини присутна е социјалната инклузија за инвалидните лица, односно не се забележани негативните ставови и предрасудите со кои оваа популација се среќава во локалната средина во која живее. Во голем дел од вработените е забележан напредок во однос на нивниот развој, начин на живеење и интегрирање во целокупното општество. Односот на работодавците кон овие лица е исто така на задоволувачко ниво. Работодавците редовно исплаќаат плата и имаат еднаков третман како и останатите вработени.

Препораки:

Како резултат од спроведената ревизија, а со цел да дадеме придонес во функција на подобрување на констатираните состојби како и унапредување на програмите/мерките насочени кон зголемување на вработувањето на лицата со посебни потреби, изградивме сет на препораки насочени кон Владата на РМ, МТСП, АВРМ, МОН и МТВ кои ги даваме во продолжение:

1. Владата на РМ со МТСП да ги интензивираат активностите околу ратификација на Конвенцијата за правата на лицата со инвалидност и Европската социјална повелба (ревидирана) од 1996 година.
2. МТСП да преземе активности во насока на изедначување на правата на инвалидите и инвалидите на трудот, преку Законот за вработување на инвалидните лица.

РЕВИЗОРСКИ НАОДИ

3. МТСП да го надгради системот на социјална заштита согласно Законот, со што лицата неспособни за работа, ќе можат да го остваруваат правото на личен буџет независно од социо-економскиот статус на семејството.
4. МТСП да ги ревидира постапките околу издавањето на документацијата за вработување на инваладното лице преку намалување на дел од надлежните комисии имајќи ја предвид состојбата на оваа категорија лица.
5. МТСП да преземе активности за приближување на бенефициите што се даваат на заштитните друштва и субјектите од приватниот сектор за вработување на ЛПП и промоција на програмите/мерките така што јавноста би се запознала со стимулациите што ги дава државата во однос на вработувањето на овие лица.
6. Управниот одбор на АВРМ да преземе активности за навремено решавање на барањата поднесени од субјектите за користење на средствата од Посебниот фонд во законски предвидениот рок.
7. АВРМ преку центрите за вработување да преземе соодветни мерки за функционирање на воспоставениот систем на контрола на наменското и законското користење на средствата од Посебниот фонд кај корисниците на средствата и да воведо нивна ажурна евиденција.
8. МОН да преземе активности за создавање соодветни услови за вклучување на лицата со посебни потреби во редовниот процес на образованието преку:
 - обезбедување на адекватен пристап до училиштата,
 - вклучување на дефектолошки и друг стручен кадар со што би се обезбедила индивидуална поддршка на ЛПП согласно концептот за инклузија;
 - обезбедување на соодветна опрема, посебно адаптиран простор и општи и посебни наставни средства и
 - измена на програмите за средно образование и програмите за работно оспособување согласно барањата на пазарот на труд.
9. МТВ да покрене иницијатива за доследна примена на законските прописи со кои се обезбедува пристапност на новоизградените и постојните објекти.